

LEON URIS: »MILA 18«
(Matica hrvatska, 1970)

Roman poznatog američkog književnika Leona Urisa »Mila 18« izazvao je veliko interesovanje čitalačke publike u svetu i ne gubi svoju popularnost već skoro deset godina (objavljen je 1961). Istu temu — Varšavski geto, obradio je u svom delu »Zid« pre Urisa, jedan, takođe američki pisac, Džon Hersej, 1950. Obe knjige odnose se na isti vremenski period 1939—1944. i pisane su na osnovu istog muzejskog materijala, i čak se ni po koncepciji ne razlikuju. Međutim, izvor inspiracije i snaga talenta učinili su da dobijemo dva različita, veoma impresivna dela.

Leon Uris je i pre i posle »Mila 18« objavljivao romane sa ratnim temama, ali izgleda da su »Eksodus« i ovaj o Varšavskom getu njegove najzapaženije knjige. Razlog tome je, bez sumnje, njegovo izvanredno poznavanje jevrejskog mentaliteta i temeljno izučavanje istorijskih činjenica što ova dela čini autentičnim.

»Mila 18« rađena je na osnovu dnevnika, beležaka i razgovora sa preživelim ljudima iz Geta, tako da fabula, vešto upletena u fragmente istorijskih zapisa, deluje sugestivno. Inače, pisac kao da nije nastojao da stilom prevaziđe jednostavnost hronike, što u ovom slučaju predstavlja kvalitet.

U svom uvodu Uris napominje da su ličnosti u romanu izmišljene, ali da sâm nema nameru da negira da je bilo ljudi koji su takvim životom živeli. Koliko bi događaji iz ovog romana, da ih istorija ne potvrđuje, delovali kao plod patološke mašte, toliko, nasuprot Urisovoj primedbi, svi likovi ostavljaju utisak verodostojnosti.

»Mila« je, zapravo, naziv ulice, a »18« broj zgrade ispod čijih je temelja pripreman poslednji otpor protiv Nemaca u Varšavskom getu. Glavna ličnost romana je Andrej Androvski, kapetan predratne poljske konjice. Jevrejin po narodnosti, ali snažno vezan za svoju zemlju Poljsku, Androvski se bori i kada biva odbačen od svojih sudržavljana. Njegova devojka Poljakinja Gabrijela ne napušta ga ni onda kada postaje svesna da za Andreja nema povratka iz Geta. Ona stavlja svoj život na kocku da bi se strateški plan ostvarilo i da bi Jevreji u Getu videli da nisu prepušteni samima sebi... Ovaj gest, međutim, ostavlja na čitaoca suprotan utisak, jer deluje isključivo simbolično. Kao pandan Gabrijeli, u romanu se pojavljuje Jevrejin Paul Bronski, popularni profesor Medicinskog fakulteta u Varšavi i dekan, veoma cenjen u poljskim naučnim krugovima. Njegova biografija je tipična za izvestan tip ljudi i njihovo opredeljenje. Delom svestan antisemitizma još iz doba dečaštva, a u želji da se polstoveti sa svojim vršnjacima po osećanju nacionalne pripadnosti, a delom da bi sačuvao lični opstanak i opstanak svoje porodice, doktor Bronski vrlo brzo gubi tlo pod nogama i svoje osećanje iz detinjstva primenjuje u praksi. U ovom trenutku pisac vrlo mudro konstatuje: nije bitno čovekovo lično opredeljenje, njega u određenom trenutku, i to sudbonosnom, sredina deklarise a njegovi postupci i subjektivno osećanje postaju irelevantni.

Osim istorijskih događaja i uzbudljivo opisanih potresnih momenata ličnih tragedija i zajedničke nemoći, a istovremeno nadljudske borbe da se umre uspravno i dostojanstveno. Leon Uris je ovom delu dao specifičan ton koji ima

aromu zapisa kakve nalazimo i kod drugih jevrejskih pisaca Šmuela Agnona, Stefana Cvajga, Andre Svarc Barta i drugih, i to ne samo u opisu postupaka ličnosti iz njihovih romana već i po životnim gestovima samih književnika. To je odnos Jevrejina prema stvaranju i čuvanju knjige. Dok se u literaturi često, čak i kod Šekspira, Jevrejin pojavljuje kao ličnost opčinjena zlatom, to Agnon, recimo u svojoj noveli »Zauvek« opisuje istoričara koji prisustvuje požaru i svestan toga da će i sam u njemu izgubiti život, sopstvenom krvlju zapisuje poslednje trenutke grada koji bi bez ovog zapisa ostao nepoznat istoriji.

Nešto slično događa se i u »Mili 18«. Istoričar Aleksandar Brandel, vođen čudnim instinktom, počinje svoj dnevnik koji kasnije prerasta u istoriju Geta. Glavni cilj poslednjih preživelih stanovnika u Ulici Mila 18. nije da pobegnu i spasu život, već da sačuvaju dnevnike Aleksandra Brandela koje su prepisivali i zakopavali u zidove Geta, propuštajući poslednju šansu da pobegnu. Sopstveni životi bili su im beznačajni u poređenju sa željom da čovečanstvo jednom sazna u kakvim je mukama pobijeno pola miliona Jevreja i da to nikada ne bude zaboravljeno. Knjiga Leona Urisa ispuniće ovaj zavet bar u lepoj književnosti.